

А. Л. Зелінський

ПТОЛЕМЕЙ ФІЛАДЕЛЬФ І ЛАГ, СИН ТАЇС, – РЕКОНСТРУКЦІЯ СТОСУНКІВ МІЖ БРАТАМИ¹

Згідно зі свідченнями античної традиції, стосунки між другим представником династії Птоlemeїв Птоlemeєм Філадельфом та його зведеними братами були вкрай ворожими. Перш за все у цьому зв'язку йдеться про синів найзнатнішої з дружин Філадельфового батька, Птоlemeя I Сотера, Евридіки [Pausanias 1973, I, VI, 8; Appianus 1962, 52]². Ця дочка одного з найвпливовіших македонських аристократів, Антипатра [Pausanias 1973, I, VI, 8]³, народила засновникові александрійської династії трьох синів: Птоlemeя на прізвисько Керавн (блискавка), Мелеагра та, ймовірно, Аргея [Appianus 1962, 62; Pausanias 1973, I, VI, 8; VII, 1; Eusebius 1967, I, 235; Vitae Aratus 1974, I, 8; Бенгтсон 1982, 55; Ogden 1999, 69, 75, 108 not. 17; Hoelbl 2001, 24; Buraselis 2005, 92; Mueller 2009, 23; Carney 2013, 15, 19–20, 160 not. 76; Bennett 2001–2013, *ceraunus*; idem, 2001–2013, *meleager*; idem, 2001–2013, *argaeus*; van Oppen de Ruiten 2011, 89 not. 36]. У цьому випадку причину зазначеної неприязні легко пояснити. Вона полягала в тому, що Птоlemeй I зробив спадкоємцем александрійського престолу не первістка Евридіки, Керавна, чи бодай когось іншого з її синів, а саме Філадельфа – свого наймолодшого сина, народженого іншою з його дружин, Беренікою [Theocritus 1881, XVII; Trogus 1956, XVI; Justinus 1911, XVI, 2; Nepos 2001, XXI, 3; Plutarchus 1957, II, 9; Diogenus 1922, V, 78–79; Lucianus 1913, 12; Eusebius 1967, I, 127, 161, 169; пор., н-д: Bevan 1927, 51–54; Bagnall 1976, 205–206; Heinen 1972, 3–4; Бенгтсон 1982, 56; Ogden 1999, 70, 72; Hoelbl 2001, 24–25; Huss 2001, 249; Buraselis 2005, 93–94; Dmitriev 2007, 146–147; Mueller 2009, 30–31; Carney 2013, 24, 26–27, 42, 53, 66–67]. Вищезгаданого ж Керавна, а можливо і його брата, Мелеагра [пор. Pausanias 1973, I, X, 4]⁴, засновник александрійської династії змусив полишити власне царство [Trogus 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 1–2; Memnon 1857, XIII–XIV, XII, 2–3; Appianus 1962, 62; Nepos 2001, XXI, 3; Pausanias 1973, I, X, 4; пор.: Дройзен 1995, II, 491; Beloch 1927, 220 *Anm. 1*; Heinen 1972, 3–17; Huss 2001, 253, 255, 257; Buraselis 2005, 93; Carney 2013, 20, 27, 29, 42–43, 53, 139, 151 not. 81].

Разом з тим остаточну крапку в цьому родинному протистоянні після смерті батька довелося ставити самому Птоlemeю II. Частково завдяки сприянню долі, частково власними зусиллями новому александрійському володареві вдалося порівняно легко впоратися із синами Евридіки. Найстарший і найнебезпечніший з них, Птоlemeй Керавн⁵, після тривалих поневірянь при дворах інших елліністичних володарів, Лісімаха й Селевка [Strabo 1899, XIII, IV, 1; Trogus 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 1–2; Memnon 1857, XIII–XIV, XII, 2–3; Appianus 1962, 62–63; Nepos 2001, XXI, 3; Pausanias 1973, X, 3; XVI, 2; Orosius 1889, III, XXIII, 63–67; Eusebius 1967, I, 235; пор.: Heinen 1972, 3–17, 50–53; Mehl 1986, 315–320; Hammond, Walbank 243–245; Grainger 1990, 187–191; Lund 1992, 104, 185–188; Huss 2001, 255, 257–258; Carney 2013, 49–50, 53–54; Смирнов 2013, 99–101], зрештою спромігся здобути македонський престол [Memnon 1857, VIII, 1–3; Pausanias 1973, I, XVI, 2; Trogus 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 2; Eusebius 1967, I, 235, 243; Hieronymus 1902, 1735 (124.3); Vitae Aratus 1974, I, 8; Heinen 1972, 50–53, 61–63; Бенгтсон 1982, 177; Mehl 1986, 318;

Hammond, Walbank 1988, 243–245; Grainger 1990, 191; Hazzard 2000, 82–84; Huss 2001, 257–258; Gabbert 2004, 22; Mueller 2009, 70–71; Barbantani 2010, 239; Carney 2013, 50]. Отримавши власне царство й не бажаючи опинитися в політичній ізоляції напередодні потенційної війни проти інших претендентів на македонський престол, Керавн вирішив налагодити стосунки зі своїм єдинокровним братом. Він надіслав до Александрії листа, в якому запропонував Птолемею II мир і союз, відмовляючись при цьому від будь-яких претензій на батьківську спадщину [Trogius 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 2; Heinen 1972, 74–75, 82–83; Will 1979, 103; Hammond, Walbank 1988, 248; Grainger 1990, 193; Hazzard 2000, 84; Huss 2001, 258–259; Mueller 2009, 70–71; Зелінський 2012.1, 108; він же 2012.2, 77–80; Carney 2013, 50, 56, 58]⁶. Важко сказати, наскільки тривалим був би цей союз, імовірно все ж таки укладений між зведеними братами [див.: Tarn 1926, 155; Hazzard 2000, 84; Huss 2001, 258; пор.: Mueller 2009, 70 *Ann.* 341]⁷, оскільки Керавн незабаром загинув, безуспішно намагаючись дати відсіч галатській навалі [Polybius 1882, IX, 35; Diodorus 1884, XXII, 3; Justinus 1911, XXIV, 4–6; Plutarchus 1968.2, 22; Pausanias 1973, X, XIX, 7; Memnon 1857, VIII, 8; Vitae Aratus 1974, I, 8; пор.: Heinen 1972, 88–90; Nachtergaele 1977, 126–129; Бенгтсон 1982, 178; Hammond, Walbank 1988, 252–255; Gabbert 2004, 26; Schuffert 2005, 346–348; Mueller 2009, 82–83; Barbantani 2010, 239].

З іншими ж синами Евридіки Філадельф, наслідуючи македонських Аргеадів⁸, розправився особисто. Так, імовірно, в перші ж роки свого царювання він стратив Аргея [Pausanias 1973, I, VII, 1; пор.: Greenwalt 1988, 39–41; Habicht 1988, 88–89; Ogden 1999, 69, 75; Hazzard 2000, 181; Huss 2001, 305; Mueller 2009, 23, 28, 69; Carney 2013, 19–20, 160 *not.* 76], котрий з невідомих нам причин залишився в Александрії. Не виключаю, що зазначений син Сотера, будучи наступним за віком після Керавна, міг, внаслідок відмови останнього від Єгипту (див. вище) або ж після його загибелі (див. вище), уважати себе першим претендентом на батьків престол по лінії Евридіки. Така ж доля спіткала й останнього із синів дочки Антіпатра, Мелеагра. Будучи позбавленим македонської діадеми, яку він носив протягом двох місяців після смерті Керавна (див. прим. 4), він спробував заволодіти Кіпром, за що, зрештою, й поплатився життям [Pausanias 1973, I, VII, 1]⁹.

Стосунки між Птолемеєм II та іншим його зведеним братом, сином Береніки від першого шлюбу Магасом [Pausanias 1973, I, VI, 8; VII, 1–2; пор.: Plutarchus 1968.2, 4; Fraser 1958, 101–102, 105, 108], також важко назвати безхмарними. Свого часу Сотер усиновив старшого сина Береніки [див.: Pausanias 1973, I, VI, 8; VII, 1; Koenen 1993, 97 *not.* 170; Hoelbl 2001, 20; Huss 2001, 202; Bennett 2001–2013, *ptolemy i not.* 31], після чого зробив його своїм намісником у Киренаїці [Pausanias 1973, I, VI, 8; VII, 1; Will 1979, 145; Hoelbl 2001, 20; Huss 2001, 202]¹⁰. Протягом перших років царювання Філадельфа Магас зберігав лояльність стосовно брата [OGIS, 22; 33; Beloch 1927, 584; Bagnall 1976, 207, 209]¹¹. Проте бл. 276 року до Р. Х.¹² ситуація змінилася. Магас проголосив себе царем Киренаїки [Biven 63, 73; Heinen 1984, 416; Winnicki 1989, 52; Grainger 2010, 81–82; пор.: I. Cret. II, 17, 1; Athenaeus 1887, XII, 550b–c; Chamoux 1958, 571–587; Capovilla 1962, 33, 96; idem 1963, 143–144; White 1976, 22; Bagnall 1976, 207; Will 1979, 145–146; Hoelbl 2001, 36, 39; Marquaille 2008, 44 *not.* 23, 63; Barbantani 2010, 239]¹³, а наступного року вирушив на Єгипет [Pausanias I, VII, 1–2; Polyaeus 1899, II, XXVIII, 1–2; Will 1979, 145; Жигунин 1980, 70; Heinen 1984, 416; Winnicki 1989, 52; Hoelbl 2001, 39] з метою заволодіти братовим царством [Machu 1951, 48; Will 1979, 145, 147; Winnicki 1989, 52; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 35; Hoelbl 2001, 39; Huss 2001, 266]. І хоча цей похід завершився невдачею [Pausanias 1973, I, VII, 2; Beloch 1927, 584; Biven 1927, 63; Bagnall 1976, 207; Will 1979, 145; Жигунин 1980, 70–71; Heinen 1984, 416; Winnicki 1989, 52; Mastrocinque 1993, 35; Hoelbl 2001, 39; Huss 2001, 268; Grainger 2010, 82–84]¹⁴, новому володареві Киренаїки все ж таки вдалося зберегти не лише незалежність, а й

царський титул [пор.: Дройзен 1995, III, 188; Bevan 1927, 63, 73; Ейне 1972, 168; Will 1979, 145, 243; Grainger 2010, 86]¹⁵. Зрозуміло, що за таких обставин стосунки між єдиноутробними братами були вкрай ворожими. Лише через багато років, напередодні своєї смерті¹⁶, Магас, значною мірою вимушено, пішов на примирення з александрійським володарем [Justinus 1911, XXVI, 3]¹⁷ і навіть підготував підґрунтя для повернення Киренаїки до складу держави Птолемеїв¹⁸.

Проте сумне правило, викладене на попередніх сторінках цієї публікації, на мою думку, могло мати свій виняток. Таким винятком, імовірно, були стосунки між Птолемеєм II та найстаршим з його єдинокровних братів (див. прим. 19) Лагом – сином Птолемея Сотера від колишньої афінської гетери Таїс¹⁹. Як відомо, ця жінка народила майбутньому засновникові александрійської династії двох синів – вищезгаданого Лага [Athenaeus 1887, XIII, 276e; SIG, 314B; пор.: Bennett 2001–2013, *lagus_ii*] та Леонтіска [Athenaeus 1887, XIII, 276e; Justinus 1911, XV, 2; пор.: Bennett 2001–2013, *leontiscus*]²⁰. Якщо цілковита відсутність джерельної бази не дозволяє робити будь-які обґрунтовані висновки стосовно характеру відносин між Філадельфом та Леонтіском, то стосунки між наступником Сотера та Лагом, на мій погляд, підлягають певній реконструкції. В усякому разі, існують серйозні підстави стверджувати, що ставлення другого представника александрійської династії до старшого сина Таїс принаймні не мало в собі ворожого забарвлення.

Зокрема, вказівки на характер стосунків між Лагом і його царственим братом, з моєї точки зору, містяться в “Гімні до Зевса” [Callimachus 1953, I], ймовірно присвяченому його автором, поетом Каллімахом, молодому Філадельфові [Claus 1986, 158–160, 169; Koenen 1993, 46, 79–80; Weber 1993, 222 *Anm.* 3; Huss 2001, 323–324; Stephens 2003, 77–79; Завьялова 2009, 87–88, 259, 262; Barbantani 2011, 182–184; idem 2010, 238]. Цей поет, обираючи між критською та лікейською (аркадською) версіями міфу про народження Зевса, зупинився на останній [Callimachus 1953, I, 4–14]. При цьому слід мати на увазі, що в 308 році юний Лаг здобув перемогу в колісничних перегонах на Лікейських іграх [SIG, 314b; пор.: Ogden 1999, 69; idem 2008, 354; Huss 2001, 178 *Anm.* 646; Carney 2013, 18]. Зазначені ж змагання були безпосередньо пов’язані з культом Зевса Лікейського, а отже – з аркадською міфологічною традицією, згодом обраною александрійським поетом для свого гімну [пор.: Pausanias 1973, VIII, II, 1; XXXVIII, 2–5; Грейвс 1992, 26; Завьялова 2009, 270–277]. Відповідно, за наявності ворожих стосунків між Лагом і Птолемеєм Каллімах, з метою уникнення неприємної для Філадельфа конотації, зупинився б на критському або на будь-якому іншому варіанті легенди про Зевсове народження [пор.: Pausanias 1973, IV, XXXIII, 1; Antologia 1911, IX, 645; Завьялова 2009, 272, 276].

Крім того, про можливість безхмарного завершення життя старшого сина Таїс в Александрії певною мірою може свідчити наявність у птолемеївській столиці іподрому, котрий мав назву Лагейон [Р. Оху. 2553; Maricq 1951, 26–46; Fraser 1972, I, 31; II, 99ff *not.* 231; Foertmeyer 1988, 109 *not.* 33; McKenzie, Gibson, Reyes 2004, 101–104; Carney 2013, 87]. Так, я поділяю точку зору дослідників, зокрема К. Беннетта, котрі пов’язували назву цієї споруди саме з вищезгаданим Лагом – любителем колісничних змагань (див. вище), а не з його тезкою – батьком засновника александрійської династії [Bennett 2001–2013, *lagus_ii not.* 3]²¹. Таким чином, з одного боку, можна зробити висновок, що Лаг у разі особистої причетності до керівництва побудовою названого його іменем іподрому мав би протягом тривалого часу безборонно перебувати в Александрії. З другого ж боку, збереження назви цього “спортивного комплексу” аж до римських часів [Р. Оху. 2553; Maricq 1951, 26–46; McKenzie, Gibson, Reyes 2004, 101–104], навіть якщо його побудову було завершено ще за часів Сотера, також може свідчити на користь мого припущення. З моєї точки зору, зазначена обставина говорить про відсутність у Філадельфа бажання стерти ім’я свого єдинокровного брата з людської пам’яті, тобто піддати його своєрідному *damnatio memoriae*.

На завершення варто лише додати, що, скоріше за все, у Філадельфа попросту не було причин ненавидіти чи хоча б остерігатися старшого сина Таїс. Зазначена ситуація могла пояснюватися відсутністю в сина гетери, до того ж, імовірно, народженого ще й поза шлюбом (див. прим. 19), будь-якої можливості посісти александрійський престол²², а отже, як слушно зазначив К. Беннетт, відсутністю в нього будь-яких династичних амбіцій²³.

¹ Це дослідження я присвячую світлій пам'яті Кріса Беннетта: Талановитого дослідника і приємного у спілкуванні колеги, котрий, на превеликий жаль, полишив цей світ у січні 2014 року.

² Стосовно часу та обставин одруження Птолемея Сотера та Евридіки див.: [Bevan 1927, 52; Landucci Gattinoni 2003, 62; Huss 1994, 115 *Anm.* 22; idem 2001, 121; пор.: Billows 1997, 69 *not.* 32; Buraselis 2005, 92; Mori 2008, 94; van Oppen de Ruiter 2011, 85; Carney 2013, 19; а також: Anson 2004, 84].

³ Про Антіпатра див., н-д: [Heckel 2006, 35–38].

⁴ Імовірно, саме за таких обставин Мелеагр одразу після смерті Керавна (див. с. 20) на короткий час посів македонський престол [Diodorus 1884, XXII, 3; Eusebius 1967, I, 235; 241–245; Hieronymus 1902, 1736 (124.4); Бенгтсон 1982, 178; Hammond, Walbank 1988, 253–254; Ogden 1999, 75; Huss 2001, 253, 259–260; Schuffert 2005, 347 *Anm.* 1967; Mueller 2009, 83; Carney 2013, 20, 27].

⁵ Схоже, що при александрійському дворі навіть існувала ціла партія, котра підтримувала права Керавна на батьків престол [Diogenus 1922, V, 78–79; Hazzard 1987, 149; Canfora 1989, 16–26; Huss 2001, 249–250, 253; Buraselis 2005, 93–94; Mueller 2009, 25, 29, 70, 105–107; Зелінський 2010, 47–49, 50–51, прим. 10–18; Carney 2013, 23, 27, 151 *not.* 79].

⁶ При цьому старший син Евридіки не зміг втриматись від непозбавленого зухвалості, сарказму й нарікань натяку на те, що, відібравши царство в батькового ворога Селевка, він вчинив більш гідно, аніж Філадельф, котрий вкрав царство у брата [Justinus 1911, XVII, 2; пор.: Зелінський 2012.1, 109–110; він же 2012.2, 78–79].

⁷ Зокрема, не слід забувати, що Керавн під час свого царювання в Македонії вбив двох молодших синів рідної сестри Філадельфа Арсиної [Trogus 1956, XXIV; Justinus 1911, XVII, 2; XXIV, 2–3; Memnon 1857, VIII, 7; Heinen 1972, 75–84; Бенгтсон 1982, 142–144; Hammond, Walbank 1988, 247–248; Grainger 1990, 193; Ogden 1999, 75–78; Hazzard 2000, 83–84; Hoelbl 2001, 36; Huss 2001, 258–259; Gabbert 2004, 26; Mueller 2009, 71–76, 81–84; Carney 2013, 50–64]. Щоправда, на користь бажання Керавна будь-що зберегти союз із Філадельфом певною мірою може свідчити той факт, що після вбивства молодших дітей Арсиної він дав можливість останній безборонно полишити країну [Justinus 1911, XXIV, 3; Memnon 1857, VIII, 7; Heinen 1972, 79, 82–83; Hammond, Walbank 1988, 248; Hoelbl 2001, 36; Huss 2001, 259].

⁸ Стосовно практикування царями з династії Аргеадів знищення своїх родичів чоловічої статі див.: н-д: [Diodorus 1884, XVI, 3–4; Justinus 1911, XI, 2, 5, XIII, 2; Plutarchus 1968.1, 77; Arrianus 1899, I, 25; Orosius 1889, III, 16, 18; Hamilton 1965, 122; Ellis 1973, 350–354; Шахермайр 1984, 42, 62–63; Unz 1984, 171–174; Anson 1985, 304, 306 *not.* 25; Hammond, Walbank 1988, 11–12; Billows 1997, 26; Ogden 1999, ix–x, 3–52; пор.: Fernandez Nieto 2005, 32; Carney 2013, 54].

⁹ Щодо дуже ймовірного ототожнення, згаданого Павсанієм, безіменного сина Евридіки [Pausanias 1973, I, VII, 1] з Мелеагром див.: [Bennett 2001–2013, *meleager not.* 5; idem 2001–2013, *unknown i not.* 3; van Oppen de Ruiter 2007, 214; idem 2011, 89 *not.* 36]. З приводу незгоди із зазначеною точкою зору або її цілковитого ігнорування див.: н-д: [Ogden 1999, 69, 75; Huss 2001, 305 *Anm.* 6; Mueller 2009, 23, 69; Carney 19–20].

¹⁰ З приводу й досі остаточно не вирішеної проблеми датування зазначеної події див., н-д: [Ейне 1972, 167; Huss 2001, 202 *Anm.* 92; Bennett 2001–2013, *magas i not.* 3, 7; Зелінський 2007, 38].

¹¹ Можливо, стосунки між єдиноутробними братами почали погіршуватися після смерті їхньої спільної матері Береніки [пор.: Beloch 1927, 584].

¹² Оскільки всі події, згадувані в цій роботі, відбулися до Різдва Христового, помітка “до Р. Х.” надалі опускатиметься.

¹³ Не виключаю, що Птолемей здійснював безрезультатні спроби закликати єдиноутробного брата до покори. Зокрема, на це може вказувати невеликий фрагмент невідомого твору афінського комічного поета Філемона, що дійшов до нас у передачі Плутарха [Plutarchus 1929.1, 9; пор.: idem 1929.2, 10; див. також: Bethe 1902, 279; Bartson 1982, 477–478]:

“Тобі, Магасе, цар направив грамоту”;
Та бідний Магас геть не знає грамоти.

У такий спосіб зазначений поет міг обіграти александрійський придворний жарт, що виник унаслідок відсутності реакції з боку Магаса на листи, котрі надсилав до нього Філадельф (стосовно можливих проалександрійських симпатій Філемона див.: [Konstantakos 2008, 92n not. 4]).

¹⁴ Щоправда, існує вірогідність, що Магасові вдалося утримати за собою місто Парето-ній, захоплене ним у ході кампанії 275 року [Polyaenus 1899, II, XXVIII, 2; Plutarchus 1929.1, 9; пор.: idem 1929.2, 10; Chamoux 1956, 29; Bartson 1982, 475 not. 118].

¹⁵ Зазначений титул визнавав за Магасом навіть цар далекої індійської держави Маур’ів Ашока [Asoka 1966, XIII, 27; пор.: Charpentier 1931, 303–321; Chamoux 1956, 30–31; Huss 2001, 301].

¹⁶ Стосовно варіантів хронологічної локалізації смерті Магаса Киренського див., н-д: [Hoelbl 2001, 45–46; Huss 2001, 202; Bennett 2001–2013, *magas i not. 7*; idem 2003, 69; Grainger 2010, 146–148; пор.: Зелінський 2007, 38; а також прим. 10].

¹⁷ Зазначене примирення було зумовлене банальною неспроможністю Магаса створити власну династію з огляду на відсутність у нього дітей чоловічої статі [пор., н-д: Bennett 2001–2013, *magas i*; також див. прим. 18].

¹⁸ Магас заручив свою єдину дочку Береніку зі старшим сином Філадельфа, майбутнім Птолемеем III Евергетом [Justinus 1911, XXVI, 3; Ogden 1999, 80–81; Hoelbl 2001, 45; Huss 2001, 333; Grainger 2010, 146].

¹⁹ Я схильний погодитися з дослідниками, котрі вважають, що Таїс мала статус законної дружини Птолемея. Підставою для зазначеного твердження, як правило, є шлюб, укладений між дочкою Таїс Ейреною і дрібним кіпрським династом Євностом із Сол [Athenaeus 1887, XIII, 276e; також див. Romerou 1984, 13; Ogden 1999, 68–69, 231–233, 240–243; idem 2008, 354, 356; idem 2010, 223, 231, 235; Huss 2001, 305 *Ann. 4*; van Oppen de Ruiter 2007, 70; idem 2011, 84f not. 7; Mueller 2009, 22; Carney 2013, 18–22]. Не виключено, що одружуючись на Таїс, Птолемей між іншим мав на меті створити своєрідний непрямий зв’язок між собою та померлим Александром Великим [пор.: Ogden 2010, 223], чією коханкою свого часу вірогідно була ця афінська Гетера [див.: Athenaeus 1887, XIII, 276e]. Проте я не можу погодитися з думкою Д. Огдена, згідно з якою усі діти Птолемея і Таїс народились у законному шлюбі [Ogden 2010, 231]. Афіней однозначно вказує на те, що Птолемей одружився з Таїс після смерті Александра [Athenaeus 1887, XIII, 276e]. Разом з тим ім’я Лаг, дане старшому сину Птолемея й Таїс [Свенцицкая 1987, 94; Whiteley 2000, 101], повинно було, на мою думку, розвіяти підозри Александра, котрий в останні роки свого життя з недовірою ставився навіть до людей зі свого найближчого оточення [Aelianus 1887, XII, 16] щодо чуток стосовно народження Птолемея від царя Філіппа II [див.: Curtius 1963, IX, VIII, 22; Pausanias 1973, I, VI, 2; пор.: Aelianus 1864, XII, 21; Suda, 1928–1935, *Lambda*, 25; Huss 2001, 90; Fernández Nieto 2005, 30; Heckel 2006, 235; Mueller 2009, 65, 72–74; Barbantani 2010, 231; а також: Зелінський 2010, 47–49, 50–51, прим. 10–18].

²⁰ Свого часу Е. Бівен висловив уможлидне й тому дуже обережне припущення, згідно з яким імена Лаг і Леонтіск могли належати одній і тій самій особі [Bevan 1927, 53].

²¹ Про македонянина Лага як батька Птолемея I див.: н-д: [Theocritus 1881, XVII; Theophilus 1970, II, 7; Pseudo-Aristeas 1962, 14; Flavius 1955, II, 4; Pausanias 1973, I, IX, 6; XVI, 1; Plutarchus 1929.1, 9; Agrianus 1899, VI, 28; Lucianus 1959, 10; Eusebius 1967, I, 161; Porphyrius 1923–1958, f42; Hieronymus 1902, 1693 (114.1); Chronicon 1832, 113.3; Bevan 1927, 21; Бенгтсон 1982, 30–31; Hoelbl 2001, 14; Huss 2001, 90; Heckel 2006, 235; Bennett 2001–2013, *lagus i*; Carney 2013, 11–12].

²² У плані походження Філадельф перебував у значно вигіднішій ситуації. Його мати Береніка (див. вище) хоча безпосередньо й не належала до найвищої македонської аристократії, проте доводилась онучатою племінницею батькові Евридіки Антипатру (див. вище) [Scholia 1849, XVII, 61].

²³ У приватному листі від 09.06.2013, відповідаючи на мої міркування, що згодом лягли в основу цієї статті, Кріс написав: “It’s a nice idea, and strikes me as being quite plausible. Unlike the sons of Eurydice, the sons of Thais never seem to have had dynastic ambitions”. Як вже зазначалося вище, я не беруся з усією належною відповідальністю характеризувати стосунки між Філадельфом та Леонтіском, проте теоретично можу припустити, що з вищенаведеної причини вони також могли бути якщо не дружніми, то бодай нейтральними. Зрештою, ні Лаг, ні Леонтіск не згадуються Павсанием серед родичів, страчених Птолемеем II під час його царювання [Pausanias 1973, I, VII, 1].

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АНВ – Ancient history bulletin
 AS – Ancient Society
 I. Cret – Inscriptiones Creticae
 JHS – The Journal of Hellenic studies
 OGIS – Orientis Graecae inscriptiones Selectae
 P. Oxy – The Oxyrhynchus Papyri
 RH – Revue historique
 SIG – Sylloge inscriptionum Graecarum

ЛІТЕРАТУРА

- Бенгтсон Г. **Правители эпохи эллинизма** / Пер. с нем. Москва, 1982.
 Грейвс Р. **Мифы Древней Греции** / Пер. с англ. Москва, 1992.
 Дройзен И. **История эллинизма** / Пер. с нем.: В III т. Т. II–III. Ростов-на-Дону, 1995.
 Эйне А. Кирено-египетские отношения при первых Птолемах // **Древний Восток и античный мир**. Москва, 1972.
 Жигунин В. Д. **Международные отношения эллинистических государств в 280–220 гг. до н. э.** Казань, 1980.
 Завьялова В. П. **Каллимах и его гимны**. Москва, 2009.
 Зелінський А. Л. Об имени “Лисандра” в династической истории раннего эллинизма // **Studia Historica**. V. XII (2012).
 Зелінський А. Л. Три примітки до історії діадохів // **Східний світ**, 2007, № 1.
 Зелінський А. Л. Грецькі міфи в Єгипті при перших Птолемах (три замальовки) // **Східний світ**, 2010, № 2.
 Зелінський А. Л. О Лисандре из вифинского царского дома (примечание к FrGrH. 156. F. 29) // **Схід і діалог цивілізацій. До ювілею Ю. М. Кочубея**. Збірник наукових статей. Київ, 2012.
 Свенцицкая И. С. Таис Афинская // **Вопросы истории**, 1987, № 3.
 Смирнов С. В. **Государство Селевка I (политика, экономика, общество)**. Москва, 2013.
 Шахермайр Ф. **Александр Македонский** / Пер. с нем. Москва, 1984.
 Aelianus Claudius. De natura animalium // **Claudii Aeliani de natura animalium libri xvii, varia historia, epistolae, fragmenta**: In 2 v. V. 1 / Ed. R. Hercher. Leipzig, 1864.
 Aelianus Claudius. **Varia Historia** / Rec. R. Herscheri. Lipsiae, 1887.
 Anson E. Macedonia’s Alleged Constitutionalism // **The Classical Journal**, 1985, № 4.
 Anson E. **Eumenes of Cardia – a Greek among Macedonians**. Leiden, 2004.
Anthologia palatina [Anthologia graeca]. Codex palatinus et codex parisinus: In 2 v. V. 2 / Ed. C. Preisendanz. Lugduni Batavorum, 1911.
 Appianus. Syriaca // **Appiani Historia Romana**: In 2 v. V. 1 / Ed. P. Viereck et A. G. Roos. Lipsiae, 1962.
 Arrianus Flavius. **Anabasis** / Rec. C. Abicht. Lipsiae, 1899.
 Asoka. **The Edicts of Asoka** / Trans. N. Nikam, R. McKeon. Chicago, 1966.
 Athenaeus. **Deipnosophistae: Libri XV**: In 2 v. V. 2 / Rec. G. Kaibel. Lipsiae, 1887.
 Bagnall R. Archagathos Son of Agathocles, Epistates of Libya // **Philologus**, 1976, № 2.
 Barbantani S. Callimachus of Kings and Kingship // **Brill’s Companion to Callimachus** / Ed. B. Acosta-Hughes, L. Lehnus, S. Stephens. Leiden, 2011.

- Barbantani S.* Ideologie royale et littérature de cour dans l’Égypte lagide // **Des Rois au Prince. pratiques du pouvoir monarchique dans l’orient hellénistique et romain (ive siècle avant j.-c. iie siècle après j.-c.)** / Ed. I. Savalli-Lestrade, E. Cogitore. Grenoble, 2010.
- Bartson L.* **Cyrenaica in Antiquity**: Dis. Doct. Phil. An Arbor, 1982.
- Beloch K.* **Griechische Geschichte**: In IV Bd. Bd. IV. T. 2. Berlin – Leipzig, 1927.
- Bennett Ch.* **Egyptian Royal Genealogy. 2001–2013**. (Електронний проєкт). <<http://www.tyndalehouse.com/Egypt/ptolemies/ptolemies.html>>
- Bennett Ch.* Three Notes on Arsinoe I // **A Delta-Man in Yebu** / Ed. A. Eyma, Ch. Bennett. Parkland, 2003.
- Bethe I.* Die Zeit des Heauton Timorumenos und des Kolax Menanders // **Hermes**. Bd. 37 (1902).
- Bevan E.* **The House of Ptolemy**. London, 1927.
- Billows R.* **Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State**. Ed. 2. Berkeley – Los Angeles, 1997.
- Buraselis K.* Kronprinzentum und Realpolitik. Bemerkungen zur Thronanwartschaft, Mitregentschaft und Thronfolge unter den ersten vier Ptolemaeern // **Gerión (an.)**. V. 9 (2005).
- Callimachus.* Hymni // **Callimachus**: In 2 v. V. 2 / Ed. R. Pfeiffer. Oxford, 1953.
- Canfora L.* **The Vanished Library** / Trans. M. Ryle. Berkeley – Los Angeles, 1989.
- Capovilla G.* Callimachea et libyca // **Aegyptus**, 1962, № 1/2.
- Capovilla G.* Callimaco e Cirene storica e mitica // **Aegyptus**. V. 43 (1963).
- Carney E.* **Arsinoe of Egypt and Macedon: A Royal Life (Women in Antiquity)**. Oxford, 2013.
- Chamoux F.* Épigramme de Cyrène en l’honneur du roi Magas // **Bulletin de correspondance hellénique**. V. 82 (1958).
- Chamoux F.* Le roi Magas // **RH**. V. 216 (1956).
- Charpentier J.* Antiochus, King of the Yavana // **Bulletin of the School of Oriental Studies**, 1931, № 2.
- Chronicon paschale: Ad exemplar vaticanum?** / Ed. L. Dindorf. Bonn, 1832.
- Clauss J.* Lies and Allusions: The Addressee and Date of Callimachus’ “Hymn to Zeus” // **Classical Antiquity**, 1986, № 2.
- Diodorus Siculus.* **Bibliotheca Historica**: In 4 v. V. 4 / Ed. I. Bekker. Lipsiae, 1884.
- Diogenes Laertius.* **Diogeni Laertii Vita Philosophorum** / Rec. H. Long. Oxford, 1922.
- Dmitriev S.* The Last Marriage and the Death of Lysimachus // **Greek, Roman and Byzantine Studies**. V. 47 (2007).
- Ellis J.* The Step-Brothers of Philip II // **Historia**. V. 22 (1973).
- Eusebius.* Chronicon // **Eusebi Chroniconum canonum quae supersunt**: In II v. V. I / Ed. A. Schoene. Berlin, 1967.
- Fernández Nieto F.-J.* La designación del sucesor en el antiguo reino de Macedonia // **Gerión (an.)**. V. 9 (2005).
- Flavius Josephus.* Contra Apionem (De judaeorum vetustate) // **Iosephi Flavii Opera**: In 5 v. V. 5 / Ed. B. Niese. Berlin, 1955.
- Foertmeyer V.* The Dating of the Pompe of Ptolemy // **Historia**. Bd. 37 (1988).
- Fraser P.* Inscriptions from Cyrene // **Berytus**. V. 12 (1958).
- Fraser P.* **Ptolemaic Alexandria**: In II v. Oxford, 1972.
- Gabbert J.* **Antigonos II Gonatas. A Political Biography**. Ed. 2. London – New York, 2004.
- Grainger J.* **Seleukos Nikator. Constructing a Hellenistic Kingdom**. London – New York, 1990.
- Grainger J.* **The Syrian Wars**. Leiden – Boston, 2010.
- Greenwalt W.* Argaeus, Ptolemy II and Alexander’s corpse // **AHB**, 1988, № 2.
- Habicht Ch.* Argaeus, Ptolemy II and Alexander’s corpse // **AHB**, 1988, № 4.
- Hamilton J.* Alexander’s Early Life // **Greece and Rome**, 1965, № 2.
- Hammond N. G. L., Walbank F.* **A History of Macedonia**: In III v. V. III. Oxford, 1988.
- Hazard R.* Imagination of a Monarchy: Studies in Ptolemaic Propaganda // **Phoenix (suppl.)**. V. 37 (2000).
- Hazard R.* The Regnal Years of Ptolemy II Philadelphos // **Phoenix**, 1987, № 2.
- Heckel W.* **Who’s Who in the Age of Alexander the Great. Prosopography of Alexander’s Empire**. Malden, MA, 2006.

Heinen H. **Untersuchungen zur hellenistischen Geschichte des 3. Jahrhunderts V. Chr. Zur Geschichte der Zeit des Ptolemaios Kerawnos und zum Chremonideinischen Krieg.** Wiesbaden, 1972.

Heinen H. The Syrian-Egyptian wars and the new kingdoms of Asia Minor // **The Cambridge Ancient History**: In XII v. V. VII. P. 1. Ed. 2. Cambridge – London – New-York – New-Rochelle – Melbourne – Sydney, 1984.

Hieronymus Sanctus. *Chronica* // **Hieronimi Chronicorum codicis floriacensis fragmenta leidensia, parisina, vaticana phototypice edita** / Ed. L. Traube. Lugduni Batavorum, 1902.

Hoelbl G. **A History of the Ptolemaic Empire** / Transl. from germ. London – New-York, 2001.

Huss W. Das Haus des Nektanebis und das Haus des Ptolemaios // **AS**. V. 25 (1994).

Huss W. **Aegypten in hellenistischer Zeit: 332–30 v. Chr.** Muenchen, 2001.

Justinus M. *Junianis. Pompeius Trogius “Historiae Philippicae” Epitome* / Ed. W. Kroll. Lipsiae, 1911.

Koenen L. The Ptolemaic King as a Religious Figure // **Images and Ideologies. Self-definition in the Hellenistic World** / Ed. A. Bulloch, E. Gruen, A. Long, A. Stewart. Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1993.

Konstantakos I. Accademia Editoriale “Rara coronato plausere theatra Menandro?” Menander’s Success in His Lifetime // **Quaderni Urbinati di Cultura Classica**, 2008, № 1.

Landucci Gattinoni F. **L’arte del potere. Vita e opere di Cassandro di Macedonia.** Stuttgart, 2003.

Lucianus. *Macrobii* // **Lucianus**: In 8 v. V. 1 / Ed. A. M. Harmon. Cambridge (Mass.), 1913.

Lucianus. *Pro lapsu inter salutantum* // **Lucianus**: In 8 v. V. 6 / Ed. K. Kilburn. Cambridge (Mass.), 1959.

Lund H. **Lysimachus: a study in early Hellenistic kingship.** London – New York, 1992.

Machu J. Cyrène: la cité et le souverain a l’époque hellénistique // **RH**. V. 205 (1951).

Maricq A. Une influence alexandrine sur l’art Augustéen? Le Lageion et le Circus Maximus // **Revue Archéologique**. T. 37 (1951).

Marquaille C. The Foreign Policy of Ptolemy II // **Ptolemy II Philadelphus and his World** / Ed. P. McKechnie, Philippe Guillaume. Leiden – Boston, 2008.

Mastrocinque A. “Guerra di successione” e Prima guerra di Celesiria un falso moderno e una questione storica // **AS**. V. 24 (1993).

McKenzie J., Gibson S., Reyes A. Reconstructing the Serapeum in Alexandria from the Archaeological Evidence // **The Journal of Roman studies**. V. 94 (2004).

Mehl A. **Seleukos Nikator und sein Reich.** Lovanii, 1986.

Memnon. *Historia Heracleotes* // **Fragmenta historicorum Graecorum**: In 5 v. V. 3 / Ed. C. Mueller. Berlin, 1857.

Mori A. **The Politic of Apollonius Rhodius’ Argonautica.** Cambridge – New-York – Melbourne etc., 2008.

Mueller S. **Das hellenistische Koenigspaar inder medialen Repraesentation: Ptolemaios II. und Arsinoe II.** Berlin – New York, 2009.

Nachtergaeel G. **Les Galâtes en Grèce et les Sôtéria de Delphes.** Bruxelles, 1977.

Nepos Cornelius. *Vitae* / Ed. P. K. Marshall. Monachii, 2001.

Ogden D. **Polygamy, Prostitutes and Death. The Hellenistic Dynasties.** London – Swansea, 1999.

Ogden D. Bilistiche and the Prominence of Courtesans in the Ptolemaic Tradition // **Ptolemy II Philadelphus and his World** / Ed. P. McKechnie, Philippe Guillaume. Leiden – Boston, 2008.

Ogden D. How to marry a courtesan in the Macedonian courts // **Creating a Hellenistic World** / Ed. A. Erskine, L. Jones. Swansea, 2010.

van Oppen de Ruiter B. **The religious identification of Ptolemaic queens with Aphrodite, Demeter, Hathor and Isis:** Dis. Doct. Phil. New-York, 2007.

van Oppen de Ruiter B. The Marriage of Ptolemy I and Berenice I // **AS**. V. 41 (2011).

Orosius Paulus. *Historiarum adversus paganos libri VII* / Rec. K. Zangemeister. Lipsiae, 1889.

Pausanias. **Graeciae descriptio:** In 3 v. V. 1 / Ed. M. H. Rocha-Pereira. Lipsiae, 1973.

Plutarchus. *De Cohibenta ira* // **Plutarchi moralia:** In 7 v. V. 3 / Ed. J. M. Pohlens. Leipzig, 1929.

Plutarchus. *De virtute morali* // **Plutarchi moralia:** In 7 v. V. 3 / Ed. M. Pohlenz. Leipzig, 1929.

- Plutarchus. De fortuna Alexandri Magni* // **Plutarchus. Moralia**: In 7 v. V. 5 / Rec. F. H. Sandbach, C. Hubert, M. Pohlenz, K. Ziegler. Lipsiae, 1957.
- Plutarchus. Alexander* // **Plutarchus. Vitae Parallelae**: In 3 v. V. 2. Fasc. 2 / Ed. C. Lindskog et K. Ziegler. Lipsiae, 1968.
- Plutarchus. Pyrrhus* // **Plutarchus. Vitae Parallelae**: In 3 v. V. 2 / Rec. C. Lindskog et K. Ziegler. Lipsiae, 1968.
- Polyaenus. Strategmata* / Rec. C. Schubert. Lipsiae, 1899.
- Polybius. Historiae*: In 2 v. V. 1 / Ed. Th. Buttner-Wobst. Lipsiae, 1882.
- Pomeroy S. Women in Hellenistic Egypt: from Alexander to Cleopatra*. New-York, 1984.
- Pompeius Trogus. Prolegomena ad Historiam Philippicam* // **Pompei Trogi fragmenta** / Coll. O. Seel. Lipsiae, 1956.
- Porphyrius. Fragmenta* // **Die Fragmente der griechischen Historiker**: In 3 Bd. / Hrsgb. F. Jacoby. Berlin – Leiden, 1923–1958.
- Pseudo-Aristeas. Aristeae epistula ad Philocratem* / Ed. A. Pelletier. Paris, 1962.
- Quintus Curtius Rufus. Historiarum Alexandri Magni Regis Macedonum; Libri qui supersunt* // **Курций Руф. История Александра Македонского (сохранившиеся книги). Текст и перевод** / Под ред. В. С. Соколова. Москва, 1963.
- Scholia in Aratum vetera** / Ed. J. Martin. Stuttgart, 1974.
- Scholia in Theocritum** / Ed. F. Duebner. Paris, 1849.
- Schuffert F.-G. Studien zu Krieg und Machtbildung im Fruhhellenismus*: Dis. Doct. Phil. Giessen, 2005.
- Sherwin-White S., Kuhrt A. From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid empire*. Berkeley – Los Angeles, 1993.
- Stephens S. Seeing Double. Intercultural Poetics in Ptolemaic Alexandria*. Berkeley – Los Angeles – London, 2003.
- Strabo. Rerum Geographicorum. Libri 17* / Ed. G. Spiro, H. Waldman. Halle, 1899.
- Suda. Lexicon* // **Suidae lexicon**: In 4 v. Leipzig, 1928–1935.
- Tarn W. The First Syrian War* // **JHS**. V. 46 (1926).
- Theocritus. Idyllia* / Ed. A. Fritzsche et E. Hiller. Lipsiae, 1881.
- Theophilus of Antioch. Ad Autolyicum* / Ed. R. Grant. Oxford, 1970.
- Unz R. Alexander's Brothers?* // **JHS**. V. 104 (1984).
- Weber G. Dichtung und hoefische Gesellschaft. Die Rezeption von Zeitgeschichte am Hof der ersten drei Ptolemaeer*. Stuttgart, 1993.
- White D. Seven Recently Discovered Sculptures from Cyrene, Eastern Libya* // **Expedition**, 1976, № 2.
- Whiteley R. Courtesans and Kings: Ancient Greek Perspectives on the Hetairai*. Calgary, 2000.
- Will É. Histoire politique du monde hellénistique (323–30 av. J.-C.)*: In 2 v. V. 1 (2 éd.). Nancy, 1979.
- Winnicki J.-K. Operacje wojskowe Ptolemeuszów w Syrii*. Warszawa, 1989.